

Prof. dr MOMIR ČEČEZ

INSTITUCIONALNI ASPEKTI PRIVREDNE NESTABILNOSTI U SFR JUGOSLAVIJI

Nestabilna privredna kretanja ispoljena prvenstveno u visokim stopama inflacije postala su višegodišnja karakteristika naše privrede, a nisku stopu porasta društvenog proizvoda imamo već 3 godine uzastopno. Pored mnoštva negativnih posljedica u privrednom životu i razvoju zemlje, dugotrajnošću tih pojava devalviraju se ekonomski kriterijumi privređivanja i osnovni principi vrijednosti samoupravnog društveno-ekonomskog uređenja. Zato je i normalno da su inflacija i prateće pojave postale predmet širih naučnih proučavanja i da su u našoj ekonomskoj politici borba protiv inflacije, odnosno borba za stabilizaciju u privredi, postavljeni kao prioritetni ciljevi.

Istrajnost inflacije u svijetu i kod nas, kao i nedovoljnost uspjeha ekonomske politike da obuzda inflaciju, povećava interes ekonomske nauke za probleme inflacije, odnosno ekonomske stabilizacije. Mada je fenomen inflacije u ekonomskoj teoriji poznat preko sto godina, ekonomska teorija mu nije posvećivala veću pažnju u 19. vijeku. Tek u 20. vijeku, a naročito u njenoj drugoj polovini, inflacija je predmet vrlo širokih razmatranja i izučavanja u ekonomskoj teoriji i praksi u svijetu i kod nas. Možemo konstatovati da inflacija i njen antipod — politika ekonomske stabilizacije, spadaju među centralna pitanja ekonomske politike mnogih razvijenih i ekonomski nedovoljno razvijenih zemalja. To su najozbiljniji makro-ekonomski problemi u savremenoj ekonomskoj teoriji.

Upravo zato savremeni društveno-ekonomski sistemi, a posebno država i drugi ekonomski subjekti stalno uvode nove metode, mehanizme i mjere ekonomske politike u borbi protiv inflacije. U toku su i ekonomska izučavanja, kao i raznovrsne aktivnosti u ogromnom broju zemalja u borbi protiv inflacionih kretanja i negativnog dejstva tog kretanja na ukupni razvoj. Pri tome, se jako ispoljavaju uski državni, nacionalni, regionalni ili kla-

sni interesi, kao i vraćanje na stare i prevaziđene teoretske koncepte, a sve to dalje zaoštrava svjetsku ekonomsku krizu i otežava rješavanje akumuliranih svjetskih ekonomskih problema. S druge strane imamo i napore ekonomske teorije, a i prakse nekih zemalja, da se problemi stabilizacije rješavaju uz ublažavanje socijalnih problema, i uz respektovanje zajedničkih interesa zemlje kao cjeline i zajedničkih interesa savremenog svijeta. Ipak, kao opšte stanovište u sadašnjem momentu bi se moglo sumirati da su i ekonomska praksa i ekonomska teorija dosta nemoćne da uspješno odgovore na složenu pojavu nestabilnosti u privrednim kretanjima.

Ekonomska teorija u Jugoslaviji je dosta uznapredovala u tretiranju kompleksnosti inflacije. Uglavnom je razjašnjeno da njene uzroke ne treba tražiti samo u jednom ili dva faktora, da to nije samo inflacija tražnje ili samo troškovna inflacija, već da su njeni uzroci višestruki i da se nalaze i u strukturi naše privrede, i u spoljno-ekonomskom okruženju itd. Takođe smo identifikovali inicijalne impulse inflacije i ukazali na mehanizme njenog širenja koji dovode do uvećanja kumulativnog dejstva inflacije. Prevaziđene su pojave i u nauci i praksi da se jednostrano uprošćava cjelina i složenost inflacije, odnosno borba za stabilizaciju. Takođe je široko ovladalo mišljenje da se prevazilaženje inflacije i borba za stabilizaciju ne mogu posmatrati odvojeno od ukupnog društveno-ekonomskog razvoja, od ciljeva privrednog razvoja, od socijalnih aspekata razvoja i sl.

Međutim, pred nama su u vezi s tim još ozbiljni zadaci i u nauci i u praksi. Imajući u vidu našu ukupnu ekonomsku situaciju i naša opšta teorijska iskustva, koja ima koliko da su značajna i za nas, ipak nisu dovoljna, jer mi izgrađujemo nove samoupravne socijalističke produkcione odnose i novi privredni sistem, što nas upućuje na dodatne teoretske napore, prilaze i modele u borbi protiv inflacije koji će odgovarati i koji će biti zasnovani na principima samoupravljanja i društvene svojine, na plansko-tržišnom karakteru naše privrede, na našim privrednim uslovima i različitos-tima i specifičnostima naše društveno-ekonomske strukture.

Pored mnogih mjera donetih i najavljenih u borbi protiv inflacije, mi nismo ostvarili željene ciljeve, pa su i rezultati u politici stabilizacije samo polovični. Savremeni društveno ekonomski sistemi, uključivo i samoupravni privredni sistem, i ekonomska teorija nisu bili dovoljno oprezni i kritični prema pojavama inflacije, čak su neka njena dejstva tolerisana ili dobromjerno tretirana, a neke pojave su nedovoljno kritički ocjenjivane.

Naša namjera u ovom kratkom radu je da sagledamo institucionalne privredno-sistemske aspekte inflacionih pojava u Jugoslaviji, te se nećemo ni najkraće upuštati u šire sistemske ili teoretske aspekte ovog fenomena.

Prvo pitanje koje se nameće u našim uslovima izgradnje novog samoupravnog privrednog sistema jeste koliko je on konzistentan, ekonomski fundiran i funkcionalno »osposobljen« da se privreda u njegovom okruženju kreće stabilnim putevima. Osnove samouprav-

nog privrednog sistema, kako su koncipirane u Ustavu SFRJ, su ekonomski logične, zasnovane na djelovanju ekonomskih zakonitosti, stimulatívne su za funkcionisanje ekonomskih principa poslovanja i na zadovoljavajući način doprinose razrješenju konfliktnosti savremenog društveno-ekonomskog razvoja. To potvrđuje i naše dugogodišnje iskustvo u izgradnji samoupravnih odnosa, a to su i naši naučnici verificirali na mnogim naučnim skupovima i u svojim radovima.

Ako o tome nema dilema, onda institucionalne uticaje na privredna kretanja, odnosno na nestabilnost tih kretanja, treba tražiti ili u sprovođenju sistema tj. ostvarivanju samoupravnih odnosa ili u njegovoj nedograđenosti i nepotpunosti koje bitno utiču na funkcionisanje privrede. Mnoge analize i istraživanja pokazuju da su se kod nas sustigla oba uzroka, tj. nismo sproveli ustavne i druge zakonske sistemske odredbe u zadovoljavajućoj mjeri, a istovremeno možemo konstatovati da svi dijelovi — segmenti sistema — nisu dovoljno i konzistentno razrađeni, da ponegdje ne sadrže pravo ustavno opredjeljenje. Prema tome, treba ih dograđivati ili mijenjati. Dalje, neke odredbe sadržane u tzv. sistemskim zakonima, ili pak neki ekonomski instrumenti sistema, su se u praktičnoj primjeni pokazali nezadovoljavajućim ili su ispoljili ekonomske efekte sa kojima ne možemo biti zadovoljni. Sve to je imalo sa institucionalnog aspekta negativno dejstvo na stabilnost kretanja u privredi i na inflaciju, te je neophodno osvrnuti se na to konkretnije.

Počnimo sa iznalaženjem uzroka zašto samoupravne osnove i principi te privredno-sistemske odredbe nisu zadovoljavajuće ostvarivani u praksi, zašto nije dosljedno i u primjeni i u zakonskim aktima respektovan Ustav SFRJ i zašto su se, kao druga strana te medalje, u nas širile i jačale pojave suprotne osnovnom karakteru naše privrede, suprotne ekonomskim zakonitostima, suprotne i dogovorenim zajedničkim ciljevima razvoja, a sve to je devalviralo osnovne vrijednosti samoupravnog uređenja i erodiralo samoupravljanje.

Možemo li objasniti šta je to, koja društvena snaga je potisnula samoupravni ekonomski sistem i njegovo funkcionisanje iz njegovog prirodnog, ekonomski logičnog ležišta, koja je poremetila njegove vrijednosti i principe i tako u uzročno-posljedičnoj povezanosti dovela do mnoštva negativnih pojava u praksi. Teško je utvrditi da li je uzročnik tome sam privredni sistem, neki spoljni faktor ili »neodgovorno« ponašanje privrednih subjekata.

Naučna istraživanja ukazuju da nestabilna privredna kretanja u Jugoslaviji ne možemo objasniti samo sa stanovišta privrednog sistema, već da je nužno sagledati djelovanje ukupnog društveno-ekonomskog sistema, odnosno konkretnije djelovanje političkog i privrednog sistema i njihovu uzajamnu povezanost. Poznato je da je samoupravni privredni sistem koncipiran na djelovanju ekonomskih zakonitosti, ali je isto tako poznato da te zakonitosti nisu dovoljno djelovale, pa su mnoge teškoće i loši rezultati u funkcioniranju nastali.

sanju sistema, uključujući i rastuću inflaciju, posljedica te činjenice. Dalje je poznato da bi s pravno-institucionalne strane u našem sistemu državni organi trebali relativno malo da odlučuju posebno o raspodjeli dohotka, a u praksi su dosta odlučivali direktno ili posredno a da za to nisu snosili odgovornost. Kod nas se razvijao specifični decentralizovani etatizam. Takođe egzistira i ponašanje i djelovanje suprotno osnovama udruženog rada i Ustava. Mnoge od tih pojava i posljedica su već identifikovane, da spomenem samo autarhiju, kršenje jedinstva jugoslovenskog tržišta, jačanje volontarizma, opadanje efikasnosti poslovanja, zastoj u razvoju samoupravljanja, neodgovornost i nesnošenje posljedica za ekonomske i druge odluke, itd. Istovremeno je jačao partikularizam i parcijalni interes, koji je u sistemu prularizma interesa potiskivao opšti i zajednički interes, i na taj način su slabile osnove društveno-ekonomskog sistema zasnovanog na udruženom radu.

Bez dvoumljenja se nameće zahtjev da djelovanje organa i subjekata političkog sistema u cjelini, mora biti u skladu, ne samo na zajedničkim osnovama na kojima je zasnovan i privredni sistem kao što su društvena svojina i samoupravljanje, već i sa osnovnim ekonomskim zakonitostima samoupravnog privrednog sistema i to prvenstveno kad je u pitanju djelovanje planiranja i tržišta kao zajedničkih karakteristika našeg sistema, kao i u primjeni zakonitosti društvene podjele rada, zakonitosti integracije i ekonomike obima, zakonitosti samoupravne koncentracije i cirkulacije sredstava i slično, te da se za ekonomske odluke i poslovanje snosi i puna ekonomska odgovornost, društva i lična. Jasno je da je kod nas u tom pogledu bilo ozbiljnih propusta, deformacija i nejedinstvenosti u sprovođenju dogovorenih ciljeva i zadataka. To je imalo uticaja na dogradnju samoupravnog sistema i na kvalitet i neblagovremenost donošenja mnogih mjera ekonomske politike.

Vjerovatno u tome treba tražiti razlog zašto i pored realnih potreba u odnosima i na svjetskom i našem tržištu, te i pored usvojenih ciljeva i stavova o smanjenju inflacije mi u našem sistemu nismo ugradili neophodne stabilizacione mehanizme i što i neke donešene mjere i stavove nismo disciplinirano sprovodili. Toliko ukratko što se tiče uticaja i povezanosti političkog sistema sa privrednim kretanjima i inflacijom, jer je potpuno jasno da su naprijed iznijete pojave direktno uticale na osnovne uzročnike inflacije, bilo da je riječ o neskladu ponude i potražnje, neskladu uvoza i izvoza roba, strukturnim problemima u privredi, niskoj efikasnosti investicija itd., ili su pak doprinosile širenju inflacije socijalizacijom privrednih gubitaka, monetarno-kreditnom nedisciplinom, supremacijom i nametanjem parcijalnog, individualnog interesa nad opštim, dominacijom političko-voluntarističkih kriterija nad ekonomskim i sl.

Prelazeći na povezanost inflacije sa odredbama samoupravnog privrednog sistema, sa njegovim »internim« mehanizmom, već smo iznijeli da se tu radi o nedograđenosti ili nedovoljnom regulisanju samoupravnih odnosa u nekim sistemskim zakonima ili ekonomskom

instrumentariju, što je u praksi rezultiralo neželjenim posljedicama. Sve to se prvenstveno odnosi na reprodukciju društvene svojine i jačanje samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa, vezano i za odnose sticanja i raspodjele dohotka, sistem planiranja, mehanizam proširene reprodukcije, za neka pitanja samoupravnog organizovanja i funkcionisanja delegatskog sistema i sl. Sve to ima određeni uticaj i na odnose na tržištu, na inflaciona kretanja, te ćemo se na nekim pitanjima iz te sfere malo podrobnije zadržati.

Sa stanovišta marksističke teorije ukazali bi na značaj razrade pojma društvene svojine u našem privrednom sistemu u kome je jasno istaknuto da je udruženi rad subjekt svojine, i definisan pojam društvenih sredstava (u koja ulaze i prirodno i proizvodno društveno bogatstvo, društveni proizvod i dohodak). Značajan napredak je učinjen i u definisanju ekonomskog i pravnog sadržaja društvene svojine u smislu utvrđivanja nesvojinskog ekonomsko-pravnog poimanja svojine. Naime, klasično svojinsko pravo nad kapitalom, i prisvajanje na osnovu toga, zamijenjeno je pravom rada, raspolaganja i upravljanja društvenim sredstvima, te i sva druga prava, uključivo i pravo raspolaganja i prisvajanja dohotka proističu iz rada. To su osnovna, izvorna i neotuđiva prava radnika.

Analizirajući odnos prakse prema ovom opredjeljenju, došli smo do zaključka da se to u znatnom stepenu u praksi prihvata i sprovodi i da je osnovni koncept društvene svojine prihvaćen u udruženom radu. Empiričko istraživanje ukazuje i na neke praznine i nedovoljnosti u privredno-sistemskom tretiranju društvene svojine. Pri tome imamo u vidu prvenstveno pitanje permanentne i adekvatne reprodukcije društvene svojine (proste i proširene) preko realne revalorizacije i amortizacije osnovnih sredstava, zatim stope akumulativnosti u vezi sa društvenim sredstvima, te karakter tržišta osnovnih sredstava, ekonomisanje i prisvajanje iz minulog rada, ostaci svojinskog prisvajanja bilo u OUR-ima (grupno-svojinske pojave) ili kroz emisiono-bankarski mehanizam itd.

To se odražava na ponašanje ekonomskih subjekata, na efikasnost u korištenju osnovnih sredstava, sredstava za investicije i sl. To, takođe, usporava proces ujednačavanja uslova privređivanja, a sve to negativno utiče na uspostavljanje dohodovnih odnosa u udruženom radu i na odnose ponude i potražnje, a time i na inflaciju. Smatramo da treba izvršiti izvjesne instrumentalne dorade u samoupravnom sistemu kao i organizaciona pojašnjenja, što bi potpunije reprodukovalo društvenu svojinu, te da i mjere ekonomske politike treba dosljednije usmjeriti istom cilju.

U samoupravnom organizovanju udruženog rada treba dalje razvijati ustavni koncept, posebno kad je u pitanju funkcija i organizovanje radnika u osnovne i radne organizacije, delegatski sistem i funkcionisanje SIZ-ova. Deformacije se pojavljuju na jednoj strani uz naglašene partikularističke interese osnovne organizacije udruženog rada, a sa druge strane radna organizacija ne ostvaruje svoju ustavnu ulogu. Praksa ide u pravcu osamostaljivanja OOUR-a, što nanosi štetu privrednom razvoju i efikasnosti poslovanja. Po-

negdje to poprima izgled suprotstavljanja OOUR-a svim drugim i višim oblicima samoupravnog organizovanja i udruživanja, što je vrlo štetno. Ima pojava da se želi potisnuti i uloga radničkih savjeta prenoseći sva odlučivanja na referendum ili zbor radnika, mada su zakonom definisana prava i jednih i drugih organa odlučivanja. Ove pojave su negativno uticale na korištenje kapaciteta, na udruživanje, kooperaciju, produktivnost i sl.

Ustavna opredjeljenja (čl. 34—37 Ustava SFRJ), jasno postavljaju povezanost i cjelovitost radne organizacije i OOUR uz jasna osnovna prava koja radnici ostvaruju i regulišu u osnovnoj organizaciji udruženog rada. Takođe u praksi nisu razrađeni ni ostvareni razni oblici šireg udruživanja i povezivanja u horizontalnom i vertikalnom smislu. Samoupravno organizovanje ranijih velikih firmi u SOUR-e ne može svuda zadovoljiti socijalistički sistem u kome udruženi radnici odlučuju o cjelini društvene reprodukcije. Nužno je stvarati na širim horizontima raznovrsnije forme samoupravnog povezivanja i udruživanja. O neefikasnosti funkcionisanja delegatskog sistema i rada SIZ-ova imamo dosta usaglašene stavove. Osjećaju se nemoć da to blagovremeno popravljamo. Proizvodni rad i principi stabilizacije moraju imati odlučniji uticaj na reforme u toj sferi.

Na području sticanja i raspodjele dohotka učinjeno je mnogo da se afirmiše osnovni samoupravni princip da dohotkom raspolaže onaj ko ga stvara. Međutim, nedovoljno je učinjeno da se razradi praktični, operativni program i stvore uslovi za primjenu u praksi tog osnovnog principa. U vezi sticanja dohotka, tj. njegove primarne raspodjele, naslijedili smo znatne razlike u ekonomskom položaju privrednih sektora i grana koje nikako nisu bile u skladu sa socijalističkim samoupravnim principom sticanja dohotka prema rezultatima rada. Malo je učinjeno u poslednjih deset godina da se ublaže te razlike, mada su ekonomisti izradili veliki broj analiza, po raznim metodama, koje su ukazivale na neprihvatljivost tih razlika u ekonomskom položaju. To je jako usporavalo afirmaciju principa dohotka i ostvarivanje samoupravnih prava radnika po ustavnom konceptu. Takođe je unosilo znatan nemir u ponašanju ekonomskih subjekata, jer su svi nastojali da stvore što povoljnije eksterne uslove privređivanja, da dođu do većih cijena, a zanemarivali su interne — prvenstveno produktivnost rada. To je imalo jak uticaj na nestabilna privredna kretanja.

Kod nas postoji i nedograđenost ekonomskog mehanizma vezana za pojedine faktore proizvodnje. Nije samo riječ o niskoj valorizaciji faktora u kojima smo oskudni (osnovna sredstva i akumulacija), i o ekonomski neadekvatnom tretiranju pojedinih faktora u obračunu i raspodjeli ukupnog prihoda i dohotka (niska vrijednost osnovnih sredstava, niske stope amortizacije), već i o poskupljenju ljudskog rada (obilatog faktora) sa složenim mehanizmom i visinom doprinosa koji se obračunavaju na LD. Dalje, kod nas su neekonomski bili regulisani i mnogi odnosi u oblasti kredita, kamata, deviznog kursa i sl. Ne samo da su ovi odnosi bili loši, već

su se oni stalno pogoršavali. Uz stalno povećanje inflacije, kamate se dugo godina nisu mijenjale. Udio amortizacije u ukupnom prihodu je opao od 3,2% u 1976. na 2,4% u 1981. godini, a udio amortizacije u dohotku je u istom periodu opao od 16,2% na 10,6%. Učešće amortizacije u prosječno korištenim osnovnim sredstvima iznosilo je 1976. godine 8,7%, 1979. 7,2%, a 1981. godine 7,5%. Nije teško shvatiti kako su neekonomski kretanja pojedinih faktora proizvodnje, kreditni mehanizam, niske kamate i niska amortizacija, nepovoljno uticala na stvaranje velike potražnje i time negativno uticala na stabilizaciju. Tako, prema materijalima Instituta društvenih nauka u studiji o ukupnom prihodu i dohotku, dohodak privrede u 1981. godini se povećao za 4—6% na osnovu obezvrjeđenja supstance osnovnih sredstava tj. društvenog kapitala. Time je, ionako velika potražnja određenih roba bila zadržana, a posljedice su jasne.

U raspodjeli ukupnog prihoda i dohotka cio koncept raspodjele je još pod utjecajem fiskalnog koncepta po kome OOUR-i prvo izdvajaju iz dohotka razne obaveze, zatim isplaćuju LD, a ostale namjene kao akumulacija su rezidualni prioritet za podmirenje. Kad se ovome doda mogućnost da se lični dohoci i doprinosi na njih isplaćuju kao akontacija, neovisno od ostvarenog dohotka, onda je jasno da takav koncept raspodjele nije u skladu sa principima stabilizacione politike. Pored direktnih uticaja u smislu stvaranja veće potražnje, sistem raspodjele i opterećenost LD sa doprinosima, te razne druge obaveze koje su društveno političke zajednice (i ne samo one) nametale privredi, prisiljavale su privredu da traži izlaz u povišenju cijena i da koristi sve moguće mjere i sredstva da bi tako povećala svoj dohodak. Danas je jasno da bez određenih promjena u sticanju i raspodjeli dohotka nećemo moći ostvariti dalji napredak u razvoju samoupravnih odnosa, niti u razvojnoj i stabilizacionoj politici.

Mada su u Ustavu sadržani i osnovni stavovi o pojedinim pod-sistemima privrednog sistema, bilo je nužno posebnim zakonima (tzv. sistemski zakoni) bliže regulisati odnos i mehanizam funkcionisanja u tim podsystemima. Neka od tih rješenja se u praksi nisu pokazala zadovoljavajućim, te ih je nužno mijenjati. Navest ćemo neke primjere. To se odnosi na sistem samoupravnog planiranja. I pored nedvojbenog ustavnog opredjeljenja o nužnosti funkcionisanja samoupravnog planiranja, preko koga treba da se ostvaruje usmjeravajuća i koordinirajuća uloga plana, da bi se doprinosilo razvoju samoupravnih odnosa i dinamičkom ukupnom razvoju, mi nismo uspjeli na bazi postojećeg zakona i njegove primjene da ostvarimo takvu ulogu planiranja. Međutim, ne treba sve slabosti vezati za sistem planiranja, jer niz drugih uslova za realizaciju efikasnog samoupravnog planiranja nije bio ostvaren. Treba znati da je određenu ulogu u tome odigrao i sam sistem planiranja, kako je to zakonom regulisano. Nama je nužna efikasnija operacionalizacija sistema društvenog planiranja, a posebno funkcionalno rješenje sistema dogovaranja i sporazumijevanja. U polaznim osnovama pro-

grama ekonomske stabilizacije u vezi sa planiranjem se između ostalog kaže:

»Našli smo se u situaciji da ni tržište ni plan nisu imali i nemaju mjesto i ulogu koji odgovaraju prirodi našeg sistema socijalističkog samoupravljanja. Tu prazninu u polaznim institucionalnim okvirima i osnovama razvoja našeg samoupravnog društva ispunili su faktori (državni i kvazidržavni) izvan udruženog rada«.

U nizu problema, pa i dilema koje se s tim u vezi javljaju, jedan od najvažnijih se odnosi na to kako u praktičnoj operacionalizaciji sistema samoupravnog društvenog planiranja sprovesti ustavno opredjeljenje da se na jedinstvenom jugoslovenskom tržištu ostvaruje zajednička ekonomska i razvojna politika koja se zasniva na odgovornosti udruženog rada i republika i autonomnih pokrajina za sopstveni i zajednički razvoj. Smatramo da postoje dovoljna iskustva, i da je ekonomska teorija dala dovoljan doprinos da se pristupi korekcijama u postojećem Zakonu o društvenom planiranju, a posebno u praksi njegove primjene, kako bi se i time doprinijelo prevazilaženju inflatornih kretanja.

Drugo područje, odnosno podsistem, u kome su nužne izmjene u zakonskoj regulativi i njenoj primjeni jeste sistem cijena. Tu postoje nepreciznosti vezane za sistem i kontrolu cijena i za ponašanje u području cijena. Mada su kretanja cijena rezultat svih ekonomskih odnosa, ipak najbolji dokaz da ovdje nisu stvari adekvatno riješene jeste činjenica da samoupravni sistem cijena vrlo malo funkcionise i da je momentalno cio sistem pod suspenzijom (država je zamrzla cijene). Nužno je precizirati kriterijume za formiranje cijena i više povezati ukupni ekonomski instrumentarij sa politikom cijena.

U području investicija, u kome se isprepliću mnogi drugi pod sistemi i ispoljava široki spektar njihovog zajedničkog djelovanja na razvoj samoupravnih odnosa, ispoljeno je najviše problema vezanih za razvoj samoupravljanja i za stabilizaciona kretanja.

Istrajnost pojava u našoj praksi, kao što su veliki udio investicija u društvenom proizvodu i niska stopa rasta društvenog proizvoda, mali udio vlastitih sredstava OOUR-a u investicijama i stalno jačanje kreditnog odnosa, vrlo dugoročni rokovi aktiviranja investicija, prekoračenja predračunskih suma i ulaganja za pojedine objekte, mali obim udruživanja sredstava za investicije, niska efikasnost investicija, slabo korištenje osnovnih sredstava i brži porast tehničke opremljenosti rada od produktivnosti rada, odlučivanje o investicijama mimo organizacija udruženog rada, nedostatak odgovornosti za investicione odluke itd. itd. Sve to direktno utiče na inflaciona kretanja, na usporavanje stope rasta društvenog proizvoda i na ozbiljno zaostajanje u ovladavanju radničke klase cjelinom društvene reprodukcije, odnosno na ostvarivanje samoupravnih socijalističkih odnosa.

Kako ovo riješiti? Mi ne možemo odustati od dosta visoke stope investiranja (naravno niže od sadašnje) s obzirom na nivo našeg razvoja i veliki broj nezaposlenih. Stabilizacije nema bez pro-

mjena odnosa i ponašanja u ovom području, i bez bitnih promjena u strukturi investicija i to kako na liniji privreda-neprivreda, tako i unutar same privrede. Stabilizacije nema bez velikih promjena u efikasnosti investicija, bez samoupravnog odlučivanja kod investiranja i snošenja odgovornosti za investicione odluke, bez uspostavljanja dohodovnih odnosa u procesu investiranja itd. Ovo područje treba cjelovito razmotriti i institucionalno i operativno uskladiti sa ekonomskim principima samoupravnih odnosa.

Među podsisteme koje treba dograđivati, vezano za politiku stabilizacije, spada i opšta i zajednička potrošnja. Poznato je da je naš postojeći mehanizam finansiranja te potrošnje više na liniji inflacije nego obratno. Ovdje se već i preduzimaju određene mjere da se to ispravi. Smatramo da bi sa stanovišta ekonomske teorije ovo područje moglo još više da se iskoristi za politiku stabilizacije, bilo da se dosljednije razrade i primjene postojeći instrumenti finansiranja opšte i zajedničke potrošnje, bilo da se dublje i korjenitije izvrše izmjene u ovom podsistemu, posebno u pravcu smanjenja obaveza OOUR-a, a povećanju učešća građana u njihovom finansiranju.

Opseg i kvalitet promjena u postojećem instrumentariju samoupravnog ekonomskog sistema sa ovim nije iscrpljen, on je opredjeljen ne samo svojim internim uzrocima, već i sadašnjim uslovima u kojima se naša privreda nalazi. Ove i druge izmjene neće dovesti do slabljenja samoupravnog sistema, već će naprotiv doprinosti razvoju samoupravnih odnosa i afirmaciji udruženog rada kao osnovnog nosioca ukupnog procesa društvene reprodukcije.

Poznato je da na stabilizaciona kretanja utiču i tzv. tekuće mjere, odnosno instrumenti ekonomske politike. Sa naučnog stanovišta ispravno je uz privredni sistem proučavati, pored njegovih osnovnih karakteristika, i one mjere i obilježja koje su trajnijeg karaktera. Međutim, u svakoj privredi postoje i takozvane tekuće mjere, odnosno instrumenti ekonomske politike, koje kao varijabilni elementi sistema služe za postizanje konkretnih ciljeva. Skup tih konstantnih i varijabilnih mjera ekonomske politike sa osnovama sistema čini slojevitost institucionalnih uslova u kojima se ostvaruju ciljevi društveno-ekonomskog razvoja. Jasno je da je uloga upravo tih tekućih mjera ekonomske politike u borbi za politiku stabilizacije vrlo značajna.

Šta možemo reći o tim mjerama i njihovoj ulozi vezano za naše sadašnje ekonomske probleme i politiku stabilizacije? Kraći pogled na naše društvene planove i godišnje rezolucije od 1971. do 1981. g. i na ciljeve u tim planovima, na sredstva i mjere ekonomske politike koje je trebalo donijeti, pokazaće dosta neobičnu situaciju. Mjere ekonomske politike su uglavnom nagovještene ili su samo nabrojene što »treba« učiniti. Međutim, one su malim dijelom blagovremeno donešene, a većim dijelom su donešene sa zakašnjenjem (te nisu mogle imati željeno dejstvo) ili pak nisu nikako donešene. To je imalo negativno dejstvo na ostvarivanje ciljeva

razvoja i mnogi od ciljeva društvenih planova nisu ni ostvareni. To je znatno doprinisilo nestabilnim kretanjima.

Suvišno je iznositi koliki značaj u savremenom dinamičnom i složenom razvoju imaju dobro odmjerene, i na vrijeme donešene mjere ekonomske politike. Bez dvojbe se može reći da je naš društveno-ekonomski sistem u tome zakazao i da je to imalo jak uticaj na ponašanje ekonomskih subjekata i na stalno rastuću inflaciju. Jugoslavija ne može sprovesti stabilizacionu politiku ako istovremeno sa usvajanjem ciljeva i zadataka privrednog razvoja ne budemo donosili i odgovarajuće mjere ekonomske politike, ako ne budemo blagovremeno i adekvatno reagovali na nove pojave u privrednim kretanjima, i ako ne usvojimo efikasan mehanizam donošenja tekućih mjera ekonomske politike.

Na kraju možemo zaključiti da je institucionalni faktor jedan od značajnih faktora stabilizacionih kretanja, te da on obuhvata, i da se mora sagledavati iz širih društveno-ekonomskih aspekata koji uključuju i privredni i politički sistem i njihovu uzajamnu povezanost. Dalje možemo konstatovati da je samoupravni društveno ekonomski sistem zasnovan na validnim ekonomskim i društvenim principima i vrijednostima koje ga verifikuju kao podobnog za uspješan društveni i ekonomski razvoj, kao i za savladivanje ekonomskih teškoća, uključivo i inflaciju.

Međutim, u našem društveno ekonomskom sistemu, kao i u ponašanju političkih struktura, u pojedinim zakonima i instrumentima ekonomske politike, te u funkcionisanju složenog mehanizma privređivanja, koji iz tih i drugih uslova proističu ne postoje obezbjeđeni i ugrađeni mehanizmi zaštite od inflacionih pojava i njihovog širenja, te ih je potrebno donijeti uz odgovarajuće izmjene u pojedinim sistemskim zakonima i instrumentima ekonomske politike, kao i uz obezbjeđenje akcione jedinstvenosti i discipline svih subjekata i foruma u ostvarivanju odredaba samoupravnog sistema. Iskustvo pokazuje da je borba sa inflacijom vrlo složen ekonomski proces, te da su nužni višestruki i cjeloviti društveni i ekonomski napori da bi se dugogodišnja inflaciona kretanja prebacila na kolosjek stabilizacionog kretanja.

Prof. Dr. Momir ČEĆEZ

INSTITUTIONAL ASPECTS OF ECONOMIC INSTABILITY
IN SFR YUGOSLAVIA

Summary

The prolonged pending unstable economic trends all over the world and in Yugoslavia, has challenged the science of economics, governments and their economic systems to study and cope with inflation; with the

aim to stabilise economic development. The results up to now, with some exceptions are not satisfactory.

In Yugoslavia, both, in theory and practice, we are improving our knowledge of the complexity of inflation and in reconquising its generating factors as well as the mechanism of its spreading. Among others factors there is also the institutional framework, primarily those related to the economic system, its instruments and measures of economic policy. However, the institutional aspects of this unstable economic trend can not be completed with the economic system alone and with measures of economic policy. Our analysis indicates that we have to include the complexity of social economic and relations. This means both, with the influence of the political system as well as their relation and interdependence.

The weaknesses in our practice in this area have contributed to the appearance and spread of voluntarism and behaviourism in the political and economic sphere with a strong impact on the spreading of inflation.

The selfmanaged socialist system is based on valid economic and social principles and values. This is confirmed in Yugoslavia through successful social-economic development and through the ability to deal with the economic problems of the contemporary world. However, in our economic system, meaning in state law, in legislation, in economic policy and in the practical functioning of the national economy, there are not enough measures and protective mechanisms against inflation and its spreading. Therefore, it is necessary to modify or adjust some of the state economic laws and to make the correction of national economic policy in accordance with present economic difficulties.

Our analysis confirm that to cope with inflation it is necessary to change some legislation in the system of economic planning with the aim of efficient functioning of the planning — market concept of the economic system. Further, it is necessary to respect much more the principle of the market economy and economic laws, to better regulate fixed assets, its reproduction, amortisation, accumulation etc. Also it is necessary to change, adjust and adequately regulate the segments of the economic system as follows: foreign trade and money exchange system, price policy, taxation system and policy, credit policy etc.

In the selfmanaged social-economic system voluntarism should be eliminated, the economic and political responsibility for economic decisions, for the implementation of the law and the principles of the selfmanaging system and relations should be strengthened.

The Yugoslav experience confirms that the struggle for stable, economic development in contemporary world conditions is a very compound and difficult economic and social process, which requires longterm, energetic and complete social-economic measures to shift longterm inflation development in the direction of stable development.

